

*Avatares y perspectivas
del medievalismo ibérico*

Coordinado por ISABELLA TOMASSETTI

---

edición de ROBERTA ALVITI, AVIVA GARRIBBA,
MASSIMO MARINI, DEBORA VACCARI

con la colaboración de MARÍA NOGUÉS e ISABEL TURULL

cilengua

SAN MILLÁN DE LA COGOLLA
2019

COMITÉ CIENTÍFICO

<i>Carlos ALVAR</i> <i>(Université de Genève - Universidad de Alcalá)</i>	<i>Alejandro HIGASHI</i> <i>(Universidad Autónoma Metropolitana Iztapalapa)</i>
<i>Vicenç BELTRAN</i> <i>(Sapienza, Università di Roma)</i>	<i>José Manuel LUCÍA MEGLAS</i> <i>(Universidad Complutense)</i>
<i>Patrizia BOTTA</i> <i>(Sapienza, Università di Roma)</i>	<i>María Teresa MIAJA DE LA PEÑA</i> <i>(Universidad Nacional Autónoma de México)</i>
<i>María Luzdivina CUESTA TORRE</i> <i>(Universidad de León)</i>	<i>Maria Ana RAMOS</i> <i>(Universität Zurich)</i>
<i>Elvira FIDALGO</i> <i>(Universidade de Santiago de Compostela)</i>	<i>Maria do Rosário FERREIRA</i> <i>(Universidade de Coimbra)</i>
<i>Leonardo FUNES</i> <i>(Universidad de Buenos Aires)</i>	<i>Lourdes SORIANO ROBLES</i> <i>(Universitat de Barcelona)</i>
<i>Aurelio GONZÁLEZ</i> <i>(Colegio de México)</i>	<i>Cleofé TATO GARCÍA</i> <i>(Universidade da Coruña)</i>

COMITÉ ASESOR

Mercedes Alcalá Galán	Paloma Díaz-Mas	Gioia Paradisi
Amaia Arizaleta	María Jesús Díez Garretas	Óscar Perea Rodríguez
Fernando Baños	Antoni Ferrando	José Ignacio Pérez Pascual
Consolación Baranda	Anna Ferrari	Carlo Pulsoni
Rafael Beltran Llavador	Pere Ferré	Rafael Ramos
Anna Bognolo	Anatole Pierre Fuksas	Ines Ravasini
Alfonso Boix Jovaní	Mario Garvin	Roxana Recio
Jordi Bolòs	Michael Gerli	María Gimena del Río Riande
Mercedes Brea	Fernando Gómez Redondo	Ana María Rodado Ruiz
Marina Brownlee	Francisco J. Grande Quejigo	María José Rodilla León
Cesáreo Calvo Rigual	Albert Hauf	Marcial Rubio
Fernando Carmona	David Hook	Pablo E. Saracino
Emili Casanova	Eduard Juncosa Bonet	Connie Scarborough
Juan Casas Rigall	José Julián Labrador Herraiz	Guillermo Serés
Simone Celani	Albert Lloret	Dorothy Severin
Lluís Cifuentes Comamala	Pilar Lorenzo Gradín	Meritxell Simó Torres
Peter Cocozzella	Karla Xiomara Luna Mariscal	Valeria Tocco
Antonio Cortijo Ocaña	Elisabet Magro García	Juan Miguel Valero Moreno
Xosé Luis Couceiro	Antonia Martínez Pérez	Yara Frateschi Vieira
Francisco Crosas	M. Isabel Morán Cabanas	Jane Whetnall
María D'Agostino	María Morrás	Josep Antoni Ysern Lagarda
Claudia Demattè	Devid Paolini	Irene Zaderenko

Este libro se ha publicado gracias a una ayuda del Dipartimento di Studi europei, americani e interculturali (Sapienza, Università di Roma) y ha contado además con una subvención de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval.

Todos los artículos publicados en esta obra han sido sometidos a un proceso de evaluación por pares.

© *Cilengua. Fundación de San Millán de la Cogolla*

© *de la edición: Isabella Tomassetti, Roberta Alviti, Aviova Garribba,*

Massimo Marini, Debora Vaccari

© *de los textos: sus autores*

I.S.B.N.: 978-84-17107-86-4 (Vol. 1)

I.S.B.N.: 978-84-17107-87-1 (Vol. 2)

I.S.B.N.: 978-84-17107-88-8 (o.c.)

D. L.: LR 943-2019

IBIC: DCF DCQ DSBB DSC HBLC1

Impresión: Mástres Design

Impreso en España. Printed in Spain

ÍNDICE

VOLUMEN I

PRÓLOGO.....	xxi
I. ÉPICA Y ROMANCERO	25
Lope de Vega y el romancero viejo: a vueltas con <i>El conde Fernán González</i>	27
ROBERTA ALVITI	
La técnica y la función de lo cómico en la épica serbia y en la epopeya románica: convergencias y particularidades	51
MINA APIĆ	
«Pues que a Portugal partís»: fórmulas romancísticas en movimiento	63
TERESA ARAÚJO	
«Sonrisandose iva». Esuberanza giovanile e contegno maturo dell'eroe tra <i>Mocedades de Rodrigo e Cantar de mio Cid</i>	73
MAURO AZZOLINI	
Los autores de los romances	85
VICENÇ BELTRAN	
La permeabilidad de la materia cidiana en el ejemplo del <i>Cantar de Mio Cid</i>	109
MARIJA BLAŠKOVIĆ	
Discursos en tensión en las representaciones de Bernardo del Carpio	125
GLORIA CHICOTE	
Una nueva fuente para editar el Romancero de corte: «La mañana de San Juan» en MN6d	135
VIRGINIE DUMANOIR	

Fernán González, conquistador de Sepúlveda. Crónica y comedia, de la <i>Historia de Segovia</i> (1637) a <i>El castellano adalid</i> (1785)	151
ALBERTO ESCALANTE VARONA	
Desarrollo de tópicos, fórmulas y motivos en el Romancero Viejo: la muerte del protagonista	163
AURELIO GONZÁLEZ PÉREZ	
II. HISTORIOGRAFÍA Y CRONÍSTICA	179
Linhagens imaginadas e relatos fundacionais desafortunados.....	181
ISABEL DE BARROS DIAS	
Crónicas medievales en los umbrales de la Modernidad: el caso de la <i>Crónica particular de San Fernando</i>	207
LEONARDO FUNES	
Il dono muliebri della spada e la <i>Primera Crónica General</i> : tracce iberiche di versioni arcaiche del <i>Mainet</i> francese.....	219
ANDREA GHIDONI	
La convergencia de historiografía y hagiografía en el relato del sitio de Belgrado (1456) en las <i>Bienandanzas e fortunas</i> de Lope García de Salazar	237
HARVEY L. SHARRER	
Las «vidas» de los papas en la <i>Historia de Inglaterra</i> de Rodrigo de Cuero	247
LOURDES SORIANO ROBLES - ANTONIO CONTRERAS MARTÍN	
Colegir y escribir de su mano: las funciones de fray Alonso de Madrid, abad de Oña, en la <i>Suma de las corónicas de España</i>	281
COVADONGA VALDALISO CASANOVA	
La expresión del amor en la <i>Crónica troyana</i> de Juan Fernández de Heredia.....	297
SANTIAGO VICENTE LLAVATA	
III. LÍRICA TROVADORESCA	309
Da materia paleográfica á edición: algunhas notas ao fío da transcripción do Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Portugal e do Cancioneiro da Vaticana	311
XOSÉ BIEITO ARIAS FREIXEDO	

<i>Numa clara homenagem aos nossos cancioneiros</i> . Eugénio de Andrade e la lirica galego-portoghese	329
FABIO BARBERINI	
Variantes gráficas y soluciones paleográficas: los códices de las <i>Cantigas de Santa María</i>	341
MARÍA J. CANEDO SOUTO	
A voz velada dos outros. Achegamento ao papel dos amigos na cantiga de amor.....	355
LETICIA EIRÍN	
Pergaminhos em releitura	369
MANUEL PEDRO FERREIRA	
Cuando las <i>Cantigas de Santa María</i> eran <i>a work in progress</i> : el Códice de Florencia	379
ELVIRA FIDALGO FRANCISCO	
Entre a tradición trobadoresca e a innovación estética: as cantigas de Nuno Eanes Cerzeo.....	389
DÉBORAH GONZÁLEZ	
Perdidas e achadas: <i>Cantigas de Santa María</i> no Cancioneiro da Biblioteca Nacional.....	399
STEPHEN PARKINSON	
Os sinais abreviativos no <i>Cancioneiro da Biblioteca Nacional</i> : tentativa de sistematização	411
SUSANA TAVARES PEDRO	
Formação do <i>Cancioneiro da Ajuda</i> e seu parentesco com ω e α	421
ANDRÉ B. PENAFIEL	
Tradição e inovação no cancionero de amigo de D. Dinis	439
ANA RAQUEL BAIÃO ROQUE	
Alfonso X ofrece una íntima autobiografía en sus <i>Cantigas de Santa María</i>	449
JOSEPH T. SNOW	
Los maridos de María Pérez <i>Balteira</i>	461
JOAQUIM VENTURA RUIZ	
Cuestiones de frontera: el Cancionero de Santa María de Terena de Alfonso X el Sabio (CSM 223, 275 y 319)	473
ANTONIA VÍÑEZ SÁNCHEZ	

IV. POESÍA RELIGIOSA Y DIDÁCTICA	483
Historia crítica de la expresión <i>mester de clerecía</i>	485
PABLO ANCOS	
Reelaboraciones de la leyenda de Teófilo en la península ibérica durante el siglo XIII	501
CARMEN ELENA ARMIJO	
La poesía del siglo XIV en Castilla: hacia una revisión historiográfica (III).....	515
MARIANO DE LA CAMPA GUTIÉRREZ	
De la estrofa 657 del <i>Libro de Alexandre</i> a procesos de reformulación / reiteración del calendario alegórico medieval en siglos posteriores. La función de la experiencia en la construcción de los motivos de los meses.....	527
SOFÍA M. CARRIZO RUEDA	
El sueño de Alexandre.....	539
MARÍA LUISA CERRÓN PUGA	
Las emociones de Apolonio.....	553
FILIPPO CONTE	
La representación literaria de la lujuria en los <i>Milagros de Nuestra Señora</i> : las metáforas de la sexualidad	569
NATACHA CROCOLL	
Las visiones de Santa Oria de Berceo y sus regímenes simbólicos.....	583
JAVIER ROBERTO GONZÁLEZ	
Notas sobre la reproducción en secuencias de la pseudoautobiografía erótica del <i>Libro de buen amor</i> : una propuesta de estudio	595
PEDRO MÁRMOL ÁVILA	
El cerdo: un motivo curioso en el <i>Poema de Alfonso Onceno</i>	609
MICHAEL MCGLYNN	
La métrica del <i>mester de clerezia</i> y sus “exigencias” en el proceso de reconstrucción lingüística.....	623
FRANCISCO PEDRO PLA COLOMER	
«Cuando se vido solo, del pueblo apartado...». Procesos de aislamiento virtuoso en tres poemas hagiográficos de Gonzalo de Berceo.....	637
ANA ELVIRA VILCHIS BARRERA	

Retórica del espacio sagrado en el contexto codicológico del Ms. Esc. K-III-4 (<i>Libro de Apolonio, Vida de Santa María Egipcíaca, Libro de los tres reyes de Oriente</i>)	649
CARINA ZUBILLAGA	
V. PROSA LITERARIA, DIDACTISMO Y ERUDICIÓN	659
Vida activa y vida contemplativa: una fuente de Rodrigo Sánchez de Arévalo	661
ÁLVARO ALONSO	
El milagro mariano en el siglo XVI: entre las polémicas reformistas y la revalidación católica	673
CARME ARRONIS LLOPIS	
Nuevos testimonios de la biblia en romance en bifolios reutilizados como encuadernaciones	683
GEMMA AVENOZA	
Notas sobre el <i>Ceremonial</i> de Pedro IV de la Biblioteca Lázaro Galdiano.....	691
PATRICIA AZNAR RUBIO	
La descripción de la ciudad de El Cairo en cuatro viajeros medievales peninsulares de tradición musulmana, judía y cristiana.....	701
VICTORIA BÉGUELIN-ARGIMÓN	
¿Una vulgata para el <i>Libro de los doze sabios</i> ?	713
HUGO Ó. BIZZARRI	
Magdalena predicadora y predicada: de milagros y sermones en la Castilla de los Reyes Católicos	721
ÁLVARO BUSTOS	
Estudi codicològic del <i>Breviari d'amor</i> català: els fragments de la Universiteitsbibliotheek de Gant	735
IRENE CAPDEVILA ARRIZABALAGA	
Uso de las paremias y polifonía en el <i>Corbacho</i>	749
DANIELA CAPRA	
La 'profecía autorrealizadora' en la <i>Gran conquista de Ultramar</i> : entre estructura narrativa y construcción ideológica	759
PÉNÉLOPE CARTELET	
Educando mujeres y reinas	775
MARÍA DíEZ YÁÑEZ	

Els Malferit, una nissaga de juristes mallorquins vinculada a l'Humanisme (ss. xv-xvi)	791
GABRIEL ENSENYAT PUJOL	
Leer a Quinto Curcio en el siglo xv: apuntes sobre las glosas de algunos testimonios vernáculos	803
ADRIÁN FERNÁNDEZ GONZÁLEZ	
Aproximación comparativa entre las versiones hebreas y romances de <i>Kalila waDimna</i> . Su influencia en la obra de Jacob ben Eleazar	813
E. MACARENA GARCÍA - CARLOS SANTOS CARRETERO	
Escritura medieval, planteamientos modernos: <i>Católica impugnación</i> de fray Hernando de Talavera	823
ISABELLA IANNUZZI	
Ecos de Tierra Santa en la España medieval: tres peregrinaciones de leyenda	831
VÍCTOR DE LAMA	
«Menester es de entender la mi rrazón, que quiero dezir el mi saber»: i raccontì <i>Lac venenatum</i> , <i>Puer 5 annorum</i> e <i>Abbas</i> nel <i>Sendebar</i>	843
SALVATORE LUONGO	
Os pecados da língua no <i>Livro das confissões</i> de Martín Pérez	857
ANA MARIA MACHADO	
De Afonso X a Dante: os caminhos do <i>Livro da Escada de Maomé</i> pela Europa	867
FERNANDA PEREIRA MENDES	
El <i>Libro de los gatos</i> desde la perspectiva crítica actual. Algunas consideraciones sobre su estructura	875
JUAN PAREDES	
Entre el <i>adab</i> y la literatura sapiencial: <i>El príncipe y el monje</i> de Abraham Ibn Hasday	887
RACHEL PELED CUARTAS	
Prácticas de lectura femeninas durante el reinado de los Reyes Católicos: los paratextos	895
MARTINA PÉREZ MARTÍNEZ-BARONA	
La Roma de Pero Tafur	911
MIGUEL ÁNGEL PÉREZ PRIEGO	

La teoría de la <i>amplificatio</i> en la retórica clásica y las <i>artes poetriae</i> medievales	921
MARUCHA CLAUDIA PIÑA PÉREZ	
Los estudios heredianos hoy en perspectiva.....	935
ÁNGELES ROMERO CAMBRÓN	
Para una nueva <i>recensio</i> del <i>Libro del Tesoro</i> castellano: el ms. Córdoba, Palacio de Viana-Fundación CajaSur, 7017.....	945
LUCA SACCHI	
A história da espada quebrada: uma releitura veterotestamentária	955
RAFAELA CÂMARA SIMÕES DA SILVA	
Il motivo del “concilio infernale”: presenze in area iberica fra XIII e XVI secolo.....	965
LETIZIA STACCIOLI	

VOLUMEN II

VI. LÍRICA BAJOMEDIEVAL Y PERVIVENCIAS	997
La <i>Cántica Espiritual</i> de la primera edición de las poesías de Ausiàs March.....	999
RAFAEL ALEMANY FERRER	
Contexto circunstancial y dificultades textuales en un debate del <i>Cancionero de Baena</i> : ID1396, PN1-262, «Señor Johan Alfonso, muy mucho me pesa»	1015
SANDRA ÁLVAREZ LEDO	
«Se comigo nom m'engano»: Duarte da Gama entre sátira y lirismo	1029
MARIA HELENA MARQUES ANTUNES	
«Las potencias animadas son de su poder quitadas»: el amor como potencia en la poesía amorosa castellana del siglo xv	1039
MARÍA LUISA CASTRO RODRÍGUEZ	
<i>Viendo estar / la corte de tajos llena</i> . Los mariscales Pero García de Herrera e Íñigo Ortiz de Estúñiga y la gestación y difusión de la poesía en el entorno palatino a comienzos del siglo xv	1055
ANTONIO CHAS AGUIÓN	
El inframundo mítico en un <i>Dezir</i> del Marqués de Santillana	1069
MARÍA DEL PILAR COUCEIRO	
As línguas do <i>Cancioneiro Geral</i> de Garcia de Resende.....	1085
GERALDO AUGUSTO FERNANDES	

Rodrigo de Torres, Martín el Tañedor y un hermano de este: tres poetas del <i>Cancionero de Palacio</i> (SA7) pretendidamente menores	1097
MARÍA ENCINA FERNÁNDEZ BERROCAL	
Una definición de amor en el Ms. Corsini 625	1109
AVIVA GARRIBBA	
Las ediciones marquianas de 1543, 1545 y 1555: estudio de variantes	1121
FRANCESC-XAVIER LLORCA IBI	
La poesía de Fernán Pérez de Guzmán en el <i>Cancionero General</i> de 1511: selección y variaciones	1135
MARIA MERCÈ LÓPEZ CASAS	
Los tópicos del mal de amor y de la codicia femenina en dos poemas del Ms. Corsini 625.....	1153
MASSIMO MARINI	
Els <i>Cants de mort</i> : textos i contextos	1167
LLÚCIA MARTÍN - MARIA ÀNGELS SEQUERO	
<i>Recensio</i> y edición crítica de testimonios únicos: la poesía profana de Joan Roís de Corella.....	1179
JOSEP LLUÍS MARTOS	
Los poemas en gallego de Villasandino: notas para un estudio lingüístico	1191
ISABELLA PROIA	
Elaboración de una lengua poética y <i>code-mixing</i> : en torno a la configuración lingüística del corpus gallego-castellano	1205
JUAN SÁEZ DURÁN	
Figurações do serviço amoroso: Dona Joana de Mendonça no teatro da corte.....	1217
MARIA GRACIETE GOMES DA SILVA	
Mutilación y (re)creación poética: las «letras» y «cimeiras» del <i>Cancioneiro Geral</i> de Garcia de Resende (1516).....	1227
SARA RODRIGUES DE SOUSA	
Juan de la Cerda, un poeta del siglo XIV sin obra conocida	1239
CLEOFÉ TATO	
Diego de Valera y la <i>Regla de galanes</i> : una atribución discutida.....	1259
ISABELLA TOMASSETTI	
Juan Agraz a través de los textos.....	1271
JAVIER TOSAR LÓPEZ	

Una <i>batalla de amor</i> en el Ms. Corsini 625	1283
DEBORA VACCARI	
VII. PROSA DE FICCIÓN	1299
La guerra de sucesión de Mantua: ¿una fuente de inspiración para la <i>Crónica do Imperador Beliadro</i> ?	1301
PEDRO ÁLVAREZ-CIFUENTES	
Tempestades marinas en los libros de caballerías	1313
ANNA BOGNOLO	
Construcción narrativa y letras cancioneriles en libros de caballerías hispánicos	1325
AXAYÁCATL CAMPOS GARCÍA ROJAS	
La oscura posteridad de Juan Rodríguez del Padrón	1339
ENRIC DOLZ FERRER	
Melibea, personaje transfuncional del siglo xx	1349
JÉROMINE FRANÇOIS	
Fortuna y mundo sin orden en <i>La Celestina</i> de Fernando de Rojas	1363
ANTONIO GARGANO	
Paternidades demoníacas y otras diablerías tardomedievales en la edición burgalesa del <i>Baladro del sabio Merlin</i>	1383
SANTIAGO GUTIÉRREZ GARCÍA	
Lanzarote e le sue emozioni	1393
GAETANO LALOMIA	
El fin de Merlín a través de sus distintas versiones	1409
ROSALBA LENDO	
Memoria y olvido en <i>La Celestina</i>	1425
MARÍA TERESA MIAJA DE LA PEÑA	
La <i>Historia del valoroso cavallier Polisman</i> de Juan de Miranda (Venezia, Zanetti, 1573)	1437
STEFANO NERI	
<i>Pierres de Provença</i> : l'odissea genèrica d'una novel·leta francesa	1447
VICENT PASTOR BRIONES	

Pieles para el adorno. Los animales como material de confección en los libros de caballerías.....	1459
TOMASA PILAR PASTRANA SANTAMARTA	
El público de las traducciones alemanas de <i>Celestina</i>	1473
AMARANTA SAGUAR GARCÍA	
Bernardo de Vargas, autor de <i>Los cuatro libros del valeroso caballero</i> <i>D. Cirongilio de Tracia</i> . ¿Una biografía en vía de recuperación?.....	1483
ELISABETTA SARMATI	
La Làquesis de Plató i la Làquesis del <i>Curial</i>	1493
ABEL SOLER	
«No queráys comer del fruto ni coger de las flores»: el <i>Jardín de hermosura</i> de Pedro Manuel de Urrea como subversión	1505
MARÍA ISABEL TORO PASCUA	
VIII. METODOLOGÍAS Y PERSPECTIVAS	1515
Los problemas del traductor: acerca del <i>Nycticorax</i>	1517
CARLOS ALVAR	
Los <i>Siete sabios de Roma</i> en la imprenta decimonónica: un ejemplo de reescritura en pliegos de cordel.....	1527
NURIA ARANDA GARCÍA	
<i>Universo Cantigas</i> : el editor ante el espejo.....	1541
MARIÑA ÁRBOR ALDEA	
Las ilustraciones de <i>Las cien nuevas nouvelles</i> (<i>Les Cent Nouvelles nouvelles</i>): del manuscrito a los libros impresos	1555
MARÍA CRISTINA AZUELA BERNAL	
Traducciones, tradiciones, fuentes, <i>στέμματα</i>	1565
ANDREA BALDISSERA	
Para un mapa de las cortes trovadorescas: el caso catalano-aragonés	1587
MIRIAM CABRÉ - ALBERT REIXACH SALA	
De <i>La gran estoria de Ultramar</i> manuscrita, a <i>La gran conquista de Ultramar</i> impresa (1503): una nueva <i>ordinatio</i>	1599
JUAN MANUEL CACHO BLECUA	

La traducción de los ablativos absolutos latinos de las <i>Prophetiae Merlini</i> en los <i>Baladros</i> castellanos.....	1615
ALEJANDRO CASAIS	
O portal <i>Universo Cantigas</i> : antecedentes, desenvolvimiento e dificultades.....	1633
MANUEL FERREIRO	
La <i>Historia de la doncella Teodor</i> en la imprenta de los Cromberger: vínculo textual e iconográfico con el <i>Repertorio de los tiempos</i>	1645
MARTA HARO CORTÉS	
Puntuación y lectura en la Edad Media.....	1663
ALEJANDRO HIGASHI	
La tradición iconográfica de la <i>Tragicomedia de Calisto y Melibea</i> (Zaragoza: Pedro Bernuz y Bartolomé de Nájera, 1545)	1685
MARÍA JESÚS LACARRA	
El <i>stemma</i> de <i>La Celestina</i> : método, lógica y dudas.....	1697
FRANCISCO LOBERA SERRANO	
Editar a los clásicos medievales en el siglo XXI	1717
JOSÉ MANUEL LUCÍA MEGÍAS	
Nuevos instrumentos para la filología medieval: <i>Cançoners DB</i> y la <i>Biblioteca Digital Narpan-CDTC</i>	1729
SADURNÍ MARTÍ	
De copistas posibilistas y destinatarios quizás anónimos: estrategias, manipulaciones y reinterpretaciones en traducciones medievales.....	1739
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO	
Alcune riflessioni sulle locuzioni «galeotto fu» e «stai fresco».....	1763
EMILIANA TUCCI	
<i>Universo de Almouro</i> : Base de datos de la materia caballeresca portuguesa. Primeros resultados.....	1775
AURELIO VARGAS DÍAZ-TOLEDO	

ELS MALFERIT, UNA NISSAGA DE JURISTES MALLORQUINS VINCULADA A L'HUMANISME (SS. XV-XVI)

GABRIEL ENSENYAT PUJOL
Universitat de les Illes Balears

Aquest article no es planteja tant com una aportació d'informació nova –tot i que en conté una part– com una proposta de treball sobre un personatge cabdal de l'entorn del Magnànim (Mateu Malferit) i els seus descendents: el fill Tomàs i el nét Pere¹.

El punt de partida del que exposarem es troba en recerques nostres anteriors². Ara ampliarem (només de manera parcial, atesa la limitació d'espai) la documentació aportada al seu moment sobre el clan familiar i farem una aportació de noves pistes de treball³. En aquest sentit, volem aprofitar l'avinentsa per estimular a treballar-hi a qui hi estigui interessat i tenguí documentació complementària a la nostra, que és de caràcter bàsicament mallorquí. De manera especial seria important completar-la amb fonts itàliques, atesa la vinculació que tengué la nissaga dels Malferit amb la península itàlica al llarg de les tres generacions que analitzam, a partir del destacadíssim paper de Mateu Malferit a l'entorn del Magnànim⁴.

1. Les sigles que fem servir són: ARM: Arxiu del Regne de Mallorca; Prot.: Protocol.
2. Fonamentalment, Maria Barceló Crespí - Gabriel Ensenyat Pujol, «Mallorquins a la cort del Magnànim i a la Itàlia Renaixentista: la seva influència cultural al regne de Mallorca», a *XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona* (1997), Napoli, Comune di Napoli, 2000, II, pp. 1293-1310; i, dels mateixos autors, *Els nous horitzons culturals al regne de Mallorca al final de l'edat mitjana*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2000.
3. Tota la documentació a què fem referència, així com les propostes i les intencions futures de treball que exposarem al llarg de la comunicació, s'emmarquen en una recerca que des de fa anys duim a terme conjuntament amb Maria Barceló Crespí sobre la recepció dels nous corrents culturals de signe més o menys humanista a Mallorca.
4. Pel que fa a les relacions entre el regne de Mallorca i el regne napolità, remetem a Maria Barceló

El criteri expositiu que seguirem en relació amb Mateu Malferit serà privilegiar la informació bibliogràfica i arxivística complementària al que ja hem publicat, alhora que afegim diverses consideracions que no es troben en les nostres publicacions anteriors. Per tant, mentre no sigui necessari, no reiterarem moltes de les coses sabudes, ja que no té sentit repetir una informació ja publicada, ni remetrem a la bibliografia que ja hem fet servir. Quant a Tomàs i Pere Malferit, encara no treballats en un sentit mínimament monogràfic, com que tenim intenció de fer-ho en un futur, ara en proposarem una primera valoració.

I. LA CORT NAPOLITANA DEL MAGNÀNIM. APUNT SOBRE LA PRESENCIA MALLORQUINA

Començar una exposició relativa als Malferit i, en concret, sobre el patriarca del grup familiar, Mateu Malferit, ens obliga a parlar, en primer lloc, de la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols⁵. Sobre aquesta matèria, ja ens hem fet ressò de diversos illencs que tingueren un determinat paper a la cort del rei Alfons a

---

Crespí, «Aspectes de la relació de Mallorca amb el regne de Nàpols a la baixa Edat Mitjana», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 72 (2016), pp. 29-51. A través d'aquest treball podem veure que els contactes, intensos durant els segles medievals, s'intensificaren quan Alfons el Magnànim va instal·lar la Cort a la capital de la Campània. A més dels mallorquins que feren part del seguici reial, trobam mercaders, cavallers, artistes, etc. Entre aquests últims destaca Guillem Sagrera, en primer lloc, però també Mateu Forcimanya, arquitecte. Sobre la presa de consciència dels escultors i arquitectes illencs davant el model clàssic remetem a Mercedes Gambús Saiz - Andreu Josep Villalonga Vidal, «La recepción del modelo clásico en Mallorca. El oficio de escultor y la arquitectura (siglos XVI y XVII)», *Ars Longa: cuadernos de arte*, 21 (2012), pp. 183-196.

5. Atès el gran volum bibliogràfic existent sobre la qüestió, només remarcarem algunes aportacions molt recents i directament relacionades amb els cortesans que envoltaven el monarca. En concret, ens referim als treballs de Roxane Chilà, «Castelnuovo, forteresse et résidence d'Alphonse le Magnanime à Naples (1442-1458)», *Anales de Historia del Arte*, 23/II (2013), pp. 431-444; «"Il y en a plein la ville!" Éléments pour une histoire des Catalans à Naples à partir du regne d'Alphonse le Magnanime», a *Arriver en ville*, eds. C. Quertier *et al.*, París, Publications de la Sorbonne, 2013, pp. 145-159; «Alphonse le Magnanime et la discipline des comportements curiaux à Naples», a *Passion et pulsions à la cour*, eds. B. Andenmatten *et al.*, Firenze, Edizioni del Galluzzo, 2015, pp. 171-189; «Espaces curiaux et espaces de la communication politique dans le Royaume de Naples sous le règne d'Alphonse le Magnanime (1442-1458)», a *La cour et la ville dans l'Europe du Moyen Âge et des Temps Modernes*, eds. D. Menjot, L. Courbon, Turnhout, Brepols, 2015, pp. 105-116. Pel que fa a la nòmina de cortesans, en disposam d'una àmplia relació a Abel Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de Curial e Güelfa. Volum I. Enyego d'Àvalos i el Nàpols alfonsí*, València, Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació - Institut d'Estudis Catalans - Universitat de València, 2017.

Nàpols⁶. A part de Malferit, hi destaquen dos secretaris reials, Francesc Aixaló i Joan Valero. A més de la documentació aportada al seu moment, disposam de nombroses referències inèdites sobre aquests dos personatges que ara no exposarem perquè resulten tangencials quant al tema que tractam, encara que mantingueren relació amb Mateu Malferit i el seu fill Tomàs. Tots dos, Aixaló i Valero, com la gran majoria de membres de l'entorn reial, retornaren a Mallorca després de la mort del rei. Del primer no tenim notícia que hagués escrit cap text. Només coneixem el seu interès per la lectura dels clàssics, sobre els quals posseïa obres i n'intercanviava d'altres.

Valero, en canvi, destacà com a lul·lista i mantingué relació amb els principals lul·listes illencs de la segona meitat del s. xv⁷. I, en conjunt, amb els illencs més destacats, culturalment parlant, del seu temps: Ferrando Valentí, Jaume d'Olesa, Bartomeu Caldentey, etc. I és l'autor de dues obres de caràcter lul·lià, ara com ara perdudes⁸.

Només volem incidir en una mostra significativa de la dèria humanista de Joan Valero a través d'un baix-relleu amb el perfil de la seva imatge, que el representava sobre una columna de marbre blanc amb una inscripció en la qual figura el seu nom. És d'estil completament renaixentista, contornejat amb línies fines i delicades, fet per un autor familiaritzat amb els models clàssics antics. Al nostre llibre, per raons estilístiques, descartarem l'autoria de Guillem Sagra, que hom havia conjejurat, sense aportar cap prova concreta –només l'adscripció mallorquina de tots dos, un argument feble. Hom també ha indicat, més raonablement, que podria tractar-se d'una obra feta per l'equip de Francesco Laurana, que aleshores decorava l'arc de triomf del Castelnuovo. Per part nostra estam en condicions de proposar-ne una possible autoria. Al Museu del Louvre hi ha un relleu-retrat d'Alfons el Magnànim que presenta similituds al de Valero⁹. Semblen fets per la mateixa mà. L'autor és Mino de Giovanni, dit Mino de Fiesole (Poppi, 1431-Firenze, 1484).

La nòmina de personatges de relleu inclou determinats eclesiàstics, com el bisbe de Mallorca, fra Joan Garcia, confessor i conseller reial. I sobretot la figura

6. Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., pp. 28-56, 150-172.

7. Mateu Malferit, com indicarem, també va escriure sobre Llull. Tot i així aquest interès lul·lià, en tots dos casos, sembla ser més tost fruit de la voluntat individual de cada un que d'una valoració especial que pogués existir a la cort reial respecte de l'obra del Beat. Vegeu Abel Soler Molina, «La discreta lectura de Llull a la cort napolitana d'Alfons el Magnànim», *eHumanista/IVITRA*, 10 (2016), pp. 16-26.

8. Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I, pp. 345-346.

9. Inventari RF 1611. La notícia ens la proporciona el Dr. Guillem Rosselló Bordoy.

del (futur) cardenal Antoni Cerdà, autor d'un text sobre l'educació dels prínceps, en la línia dels miralls de prínceps tan freqüents a la Itàlia del Quatrecentes i durant tot el període renaixentista, una obra que cal situar a mig camí entre l'Edat Mitjana i el Renaixement¹⁰.

Altres mallorquins presents en la cort foren Huguet "de Maiorica" algtziri reial, el cirurgià reial Gerard Ferrer i el bibliotecari reial Tomàs Olesa¹¹. També ens trobam amb algun fet tan destacat com el desafiament cavalleresc entre el mallorquí Salvador Sureda i el principatí Francí Vallseca, concertat davant el Magnànim. L'episodi, conegut a través de dos relats que contenen tots els ingredients literaris del cas, portà una nombrosa comitiva illenca al regne napolità¹². Tot plegat havia de contribuir a difondre cap a l'illa quelcom del que es coïa a la cort alfoncina.

Aquest és, malgrat el caràcter esquemàtic de l'exposició que acabam d'oferir, el context mallorquí present al món napolità del rei Alfons el Magnànim. Podem observar que es va tractar d'una presència no gens testimonial. Amb tot, en relació amb els altres territoris de parla catalana, no va ser tan nombrosa com la de catalans del Principat ni, especialment, la de valencians, que tant a escala quantitativa com qualitativa va assolir un alt nivell¹³.

2. MATEU MALFERIT

La figura més destacada entre el grup mallorquí present a la cort napolitana del Magnànim fou, sens dubte Mateu Malferit¹⁴. Allà desenvolupà una carrera

10. Sobre els eclesiàstics mallorquins més o menys vinculats amb el corrent humanista, vegeu Maria Barceló Crespi - Gabriel Ensenyat Pujol, *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Palma, Publicacions Catedral de Mallorca, 2013. Pel que fa a la figura destacada del cardenal Cerdà, recentment n'acaba de llegir una tesi doctoral Albert Casanyes Roig, *Antoni Cerdà (c. 1390-1459). Poder polític i promoció eclesiàstica a mitjans del segle XV*, Lleida, Universitat de Lleida, 2018. Hem de remarcar que l'autor comenta, raonablement, que l'etiqueta de "preceptor de la cort del Magnànim" que hom sempre ha atribuït al cardenal sembla el resultat d'una interpretació confusa.
11. Respecte d'aquests personatges, només hem localitzat documentació complementària a la que aportam a Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit. en relació amb Gerald Ferrer, sobretot després de retornar a Mallorca.
12. Sobre aquest episodi, remetem a Gabriel Ensenyat Pujol, «Salvador Sureda, a Fifteenth-Century Majorcan knight», a *Chivalry, the Mediterranean, and the Crown of Aragon*, ed. A. Cortijo Ocaña, Newark (DE), Juan de la Cuesta, 2018, pp. 85-100.
13. Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I, sobretot pp. 141-463.
14. Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., pp. 40-48 i 160-166. Aquesta exposició es completa amb l'important complement bibliogràfic que en fa Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I, pp.

política i diplomàtica d'un relleu molt notori. El món itàlic no li era desconegut, ja que hi havia cursat els estudis en dret civil, fins a doctorar-s'hi, com aleshores era habitual entre els mallorquins que feien qualssevol de les carreres de lleis. Gràcies a una informació proporcionada pel seu amic i biògraf Vespasiano da Bisticci a la *Vite di uomini illustri* (1493), podem deduir que va entrar al servei del Magnànim anys abans de la coronació d'aquest a Nàpols, cap a 1437¹⁵. A partir de la conquesta del regne ocupà diversos càrrecs vinculats a la cort: regent de la Cancelleria (1442), advocat fiscal i conseller (1447), advocat de la corona (1448) i membre del consell reial (1454). Però, de manera especial, durant aquests anys va destacar sobretot com a ambaixador del monarca en diferents empreses politicodiplomàtiques dutes a terme a la península itàlica: Milà i Siena (1443), Gènova (1444), Roma (1445), Ferrara, Milà i Florència (1447), Venècia (1449), mediador en el conflicte entre el comte Picino i Siena (1455) i, de bell nou, ambaixador a Florència, Venècia i Milà (1457). Etcètera. Per això cal destacar les dots polítiques i diplomàtiques que el devien caracteritzar, atesa la dificultat que comportava saber-se moure dins un món tan envitricollat com era l'itàlic de l'època. I, per això mateix, les autoritats mallorquines s'hi adreçaren habitualment per tal que dugués a terme diverses gestions davant el rei durant els anys de la revolta forana.

Després de la mort del Magnànim, seguint el camí de retorn habitual entre els membres de la cort, va tornar a Mallorca. El 1459 va contreure unes segones nupcies amb Esclarmonda, filla d'un doctor en decrets ja traspassat, Martí Desbrull. En realitat, el matrimoni ja s'havia concertat uns anys abans, el 27 de març de 1455, quan ell encara residia de manera permanent a Nàpols. (El dot és remarcable: tres mil lliures). De fet, abans de la mort del monarca, la intenció de Malferit ja era retornar a l'illa i casar-s'hi, segons ens diu l'abans esmentat Vespasiano da Bisticci¹⁶.

A partir d'aquest moment la documentació ens presenta Malferit com a resident a Mallorca, on atén l'administració de les seves propietats, té els litigis de rigor, actua de testimoni en documents notariais, realitza operacions de compra-venda i d'establiment en emfiteusi, etc. Malgrat tot, la seva situació econòmica era precària, a causa del naufragi que patí la nau que el transportava a l'illa arran del retorn, a causa del qual va perdre tota la riquesa que portava al vaixell. Així

349-360, el qual ens forneix més informació sobre la seva trajectòria i els contactes que mantenia amb humanistes itàlics.

15. Pel que fa als textos dels autors que citarem, referits a Mateu Malferit, remetem a Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., en el qual es troben citats o transcrits. Quant a les vies de Mateu Malferit per accedir a la cort, vegeu Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I.

16. Vegeu el fragment que li dedica Vespasiano a Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., pp. 358-360.

mateix apareix involucrat en la vida política del regne de Mallorca, en la qual va ocupar diversos càrrecs i intervingué en determinats afers.

Tot amb tot, allò que ens interessa ací de manera més especial és el seu “currículum humanista”. Hillgarth ens dóna notícia de la seva àmplia cultura i de les relacions i elogis que rebé per part d'autors tan importants com Facio, Poggio, Eneas Silvio Piccolomini, Antonio Beccadelli (el Panormita), Giovanni Aurispa, Lorenzo Valla i Francesco Filelfo¹⁷. La relació és, doncs, prou concloent. I cal ampliar-la amb altres noms que podem veure citats al treball esmentat d'Abel Soler. De fet, Mateu Malferit aprofità les nombroses visites que dugué a terme a les corts itàliques per intercanviar coneixements i debatre amb els humanistes que hi eren presents.

D'altra banda, Malferit també va exercir de lul·lista i li són atribuïdes dues obres d'aquest tenor. La primera es titulava *Addiuncula ad Matthaeum Palmerium florentinum, de temporibus*, i consisteix en uns afegits històrics al text del florentí Matteo Palmerio. Pel que ens diu Bover, es conservava manuscrita i la citen diversos autors mallorquins precedents. Actualment sembla perduda o il·localitzada. L'obra constituïa una defensa de Ramon Llull, en uns temps en què hom discutia sobre l'heterodòxia del Beat, i tingué una determinada importància, ja que fou adduïda en el procés de canonització impulsat entre 1612-1617. Concretament, hom es feu ressò de la tesi sostinguda per Malferit sobre el martiri de Llull, que defensa. En concret, escriu Malferit: «aliquanto post anno 1315 Raymundus Lullus annum ages 74 dum fidem Christi mauris apud Bugiam predicat gloriose lapidibus obruitur»¹⁸. El P. Andreu de Palma, de qui hem extret la referència que acabam d'esmentar (el qual accepta la tesi del martiri), considera que la font en què es basà Malferit a l'hora de fer aquesta afirmació és que estava emparentat amb Llull i cita un «Árbol genealógico de los Malferit» existent a l'Arxiu Quint-Zaforteza¹⁹. En qualsevol cas, avui dia no estam en condicions de definir l'arbre genealògic del descendents del Beat²⁰.

17. Jocelyn N. Hillgarth, *Readers and books in Majorca (1229-1550)*, Paris, Editions du CNRS, 1991, I, pp. 239-240.

18. Joaquín María Bover, *Biblioteca de escritores baleares*, Barcelona, Curial, 1976, I, p. 445.

19. Fray Andrés de Palma de Mallorca OM, «Hacia las pruebas documentales del martirio del Beato Ramón Llull», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 27 (1938), pp. 242-246.

20. Pel que fa als Malferit, una família de “cristians vells” del regne (és a dir, de “catalans”, que és l'expressió que a la Mallorca de l'època es feia servir per al cas) també hem d'anar amb compte a fi d'evitar confusions derivades de l'homonímia. Aquesta circumstància és deguda a l'origen convers d'uns altres Malferit que descendien del jutge jueu mossé Xabi, el qual es convertí al cristianisme a final del s. XIV. Com argumenta Pedro de Montaner, «La descendencia del juez mossé Xabi, judío de la Mallorca del siglo XIV», *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina*

L'altra obra de Malferit eren uns comentaris a l'art lul·liana (*Commentarium de Ars magna*), també desapareguts, que esmenta Mut i Bover²¹ se'n fa ressò. No en tenim cap més notícia.

Aquest interès per Llull, juntament amb la formació italiana de què gaudia, l'havien de relacionar per força amb illencs il·lustrats de trajectòria semblant, com és el cas de Ferrando Valentí, Joan Valero, Lluçia Colomines i d'altres²².

És ben obvi que Mateu Malferit devia posseir una bona biblioteca però no tenim la fortuna de conèixer-ne l'inventari. A més, aquesta biblioteca patí una greu mutilació arran del trasllat definitiu de Malferit a Mallorca, a causa del naufragi abans esmentat²³.

Aquest curriculum el fa semblant a d'altres membres originaris de l'àmbit català presents a la cort napolitana, caracteritzats pel gran relleu cultural que tengueren. I, ara que la matèria és objecte d'atenció, volem indicar que el perfil de Mateu Malferit s'assembla en aquest aspecte al dels diversos candidats lligats a la cort del Magnànim que al llarg del temps s'han proposat a l'autoria del *Curial e Güelfa*, basant-se en el tarannà cultural i l'àmplia formació italohumanista que tenien, com Joan Olzina, Lluís Sescases o, recentment, Enyego d'Àvalos²⁴. De fet, en l'estudi del citat A. Soler, en el qual planteja l'últim personatge com a possible autor de l'obra, podem veure que, després del gran camerlenc Enyego d'Àvalos, el segon cortesà de l'àmbit català més citat pels humanistes itàlics és Mateu Malferit²⁵.

En absolut, però, ens proposam presentar Malferit com a candidat a ser l'autor de la gran novel·la. Cal tenir en compte altres aspectes no menys importants, com el lingüístic, sobre el qual no tenim cap competència per a pronunciar-nos. A aquest bagatge podíem afegir, això sí, el fet que coneixem l'existència d'obra escrita de Malferit, encara que no s'ha conservat, relativa a Ramon Llull, com ja hem comentat. Però sense cap altre argument pensàvem –i pensam– que, a falta d'altra mena ingredients (en primer terme el lingüístic), fer una proposta d'autoria seria com fer

---

d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics, 22 (2012), pp. 31-32, el fet que aquests conversos adoptassin el llinatge Malferit pot ser degut “a la importante homónima familia cristiana vieja que precisamente destacará en el ejercicio del Derecho”. És una suposició ben plausible.

21. Bover, *Biblioteca*, ob. cit., I, p. 445.

22. Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., pp. 46-47.

23. *Ibid.*, p. 47. Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I, pp. 359-60.

24. Les reflexions que segueixen, tot i que fa temps que les consideràvem, mai no les havíem exposat ni tampoc ho ha fet cap altre estudiós, en el cas hipotètic que hom s'ho hagués plantejat. Ara ho traiem a la llum perquè, ateses les actuals circumstàncies, gairebé resulta obligat fer-ho. I, encara que van en un sentit oposat a l'habitual d'aquests casos (ací actuarem “per negationem”), pensam que no resultaran sobrerres.

25. Soler, *La cort napolitana*, ob. cit., I, pp. 272-275.

castells en l'aire. Per això, més que descartar aquesta hipòtesi, simplement mai no l'hem tenguda en compte. I, per bé que a vegades hom voldria que certs fets històrics o culturals fossin d'una determinada manera, tanmateix la realitat és la que és i l'investigador mai no ha de fer-se il·lusions sense fonament²⁶. Mateu Malferit és una figura d'un relleu cultural i polític molt notable, el nom del qual es troba en boca de molts dels grans humanistes itàlics del seu temps i a qui conegué, i aquest és el mèrit que li hem d'atribuir i que el fa mereixedor d'estudis encara més profunds.

3. ELS DESCENDENTS DE MATEU MALFERIT

Mateu Malferit morí el 1468²⁷. La seva esposa Esclarmonda el va sobreviure durant dècades i l'hem documentada en diferents quefers²⁸.

26. També, en relació amb un pretès “embolcall” mallorquí que poguéssim trobar al *Curial* (indicatiu d'una possible autoria il·lenca), es podria adduir el paper que té a l'obra la cort de Montferrat. Sempre ha cridat l'atenció que l'autor de la novel·la triés una cort itàlica de segona fila (en lloc de les esplendoroses corts de Gènova, Florència, Venècia, etc.) per ambientar l'obra i situar-hi la coprotagonista, Güelfa. Hom hi ha vist una possible influència urgellista, atès el fet que Jaume el Dissortat, el candidat derrotat al Compromís de Casp, era fill de Margarida de Montferrat (casada amb Pere d'Urgell); per tant, nét de Joan II Paleòleg, marquès de Montferrat. Però també cal tenir en compte que, després de la mort de Jaume (IV) de Mallorca (1375), sense descendència, els drets de la monarquia mallorquina que havia escombrat Pere el Cerimoniós anaren a parar a la seva germana Isabel, casada amb l'esmentat Joan II Paleòleg. Seguint (o estirant) el fil, podríem interpretar l'obra en clau mallorquina, favorable als interessos de la casa reial de Mallorca. Però tal suposició també la consideram no només arriscada o improbable sinó simplement extemporània, ja que en el moment d'ésser escrita l'obra feia cent anys de la fi de la Corona de Mallorca i tres quarts de segle de la desaparició de qui n'hauria estat rei, abans que els drets dinàstics rodolassin d'una mà a l'altra. A mitjan s. xv el titular d'aquests drets era Renat d'Anjou, cosa que ja allunyava molt la (molt feble) hipotètica intencionalitat “mallorquina” de l'obra en relació amb una dinastia gairebé extingida i una Corona extingida del tot feia una centúria. I, a més, cercar proves de “mallorquinitat” al *Curial* és tan intricat com cercar-hi tot just el contrari. Ja sabem el que sol passar en aquests casos: que hom hi troba el que prèviament ha decidit de trobar-hi...
27. En relació amb els possibles problemes d'homonímia que hem comentat a la nota 20, hem de dir que a la documentació trobam diverses persones amb el mateix nom, que a vegades han donat lloc a confusions. Tot i així resulta senzill destriar el nostre personatge d'altres homònims gràcies a l'habitual intitulació que rep de “legum doctor”, “militis” o d'altres. Per exemple, en un document de 1487, ja traspassat, se l'intitula “legum doctoris, militis” (ARM, Prot. P-445, 15-16). De fet, els diferents Mateu Malferit que apareixen documentats podien estar emparentats amb el nostre personatge (o també descendir de la família conversa abans esmentada), ja que els trobam localitzats a Inca, lloc de procedència dels Malferit. A finals de segle, per exemple, tenim un Mateu Malferit casat amb Antonina i un altre, anomenat àlies Cardils, esposat amb Elionor (ARM, Prot. T-477, 13v). No sabem si són algun d'ells dos o altres Mateu Malferit diferents els que hem documentat en altres llocs (ARM, Prots. S-41, 42v; T-830, 124v).
28. A les referències aportades al nostre llibre (Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., pp.

Amb la figura de Mateu Malferit s'inicià una dinastia familiar de juristes diplomàtics destacats que perdura durant el s. xvi²⁹. En aquest sentit destaca el seu fill Tomàs, el qual també es doctorà en lleis, féu una carrera brillant com a funcionari reial i jurista i prengué part, com son pare, en importants comeses polítiques i diplomàtiques, algunes relacionades amb el món napolità. A partir de la darrera dècada del s. xv la seva activitat discorre lluny del regne mallorquí, al costat de Ferran el Catòlic: a Granada, com a regent de la cancelleria; a la cort com a membre del consell suprem d'Aragó, arran de la creació d'aquest ens (1489), on coincidí amb un altre mallorquí destacat, Bartomeu de Verí; i a Nàpols. En aquest últim indret fou supervisor de les tropes que comandava Gonzalo Fernández de Córdoba, va participar en els acords de repartiment del regne napolità i acompanyà el rei Catòlic en el seu viatge de Barcelona a Nàpols el 1506. L'any anterior també havia fet part de l'ambaixada transmesa a la cort francesa de Lluís XII, en la qual se signà la pau i se celebrà el matrimoni per poders entre Ferran II i Germana de Foix. Pel que fa al seu casament, cal dir que ho havia fet amb Joana de Muntanyans, d'una altra nissaga destacada en l'àmbit polític, social i cultural mallorquí³⁰. Es troba documentat per darrera vegada el 1509 com a vicecanceller d'Aragó.

43-44), cal afegir-ne algunes més. El 4 d'agost de 1481 va transferir a Joaneta, vídua de Pere Muntanyans, 20 morabatins censals (el valor de cada morabatí era de 8 sous), equivalents a 8 lliures. El motiu de la transferència era per satisfer un deute de 85 lliures que havia contret amb el mercader Rafel Despuig, «pro certo cambio per honorable Thomas Malfarit, domicellum et legum doctoris, filium meum, ad partes Bolonie capto» (ARM, Prot. A-104, 16v-17r). La referència es força interessant perquè parla d'una situació de "captivitat" del seu fill Tomàs de la qual ignoram les circumstàncies. Així mateix, el 29 de novembre de 1487 va rebre la redempció d'un cens de 2 lliures i 12 sous que li feia Joan Piquer, candeler (ARM, Prot. P-445, 15-16). D'altra banda, el 1501 va reconèixer que havia rebut de Príam de Villalonga 16 lliures per un cens anual d'11 lliures que li feia (a ella) Joan Sunyer per un rafal (ARM, Prot. M-590, 102v-103). I la quarta referència, de dia 26 d'abril de 1516, encara la presenta viva (ARM, Prot. V-400, 47), fet que remarcam perquè al nostre llibre (Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., p. 44) l'última notícia d'ella en vida que aportarem era del 25 d'octubre de 1492. Sens dubte, quan es casà amb Mateu Malferit havia d'ésser una persona jove. I, després, gaudí d'una vida longeva.

29. Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., pp. 47-48. Sobre el món jurídic illenc de l'època, vegeu Antonio Planas Rosselló - Rafael Ramis Barceló, «La enseñanza del Derecho y la formación de los juristas durante la época del Estudio General Luliano (1483-1692)», *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija*, 14, 1 (junio 2011), pp. 75-91.
30. Disposam de documentació relativa als vincles estrets entre les dues famílies, Malferit i Muntanyans, com la relativa al testament de Nicolau de Muntanyans (que morí dia 1 de gener de 1516), en la qual apareix Joana, esposa de Tomàs Malferit, «consobrinam germanam meam» del difunt (ARM, Prots. T-501, 285v-289; T-1067, 155-157v).

D'aquest matrimoni amb Joana de Muntanyans destacà el seu fill –nét, per tant, de Mateu Malferit– Pere Malferit, estudiant de Florència-Pisa vers la dècada de 1510.³¹ Abans, però, Pere s'havia casat amb una cosina seva, també anomenada Joana de Muntanyans, filla de Nicolau de Muntanyans. És conegut com a ambaixador del regne mallorquí davant la cort de Carles I (1526), ocupà diversos càrrecs públics a Mallorca i, en el context de la polèmica Sepúlveda-Las Casas sobre la licitud de la conquesta espanyola a Amèrica, escrigué una obra en la qual defensava els drets dels conqueridors titulada *Apologeticum iuris responsum pro iustitia Regnum catholicorum in occupatione Indiarum*. També va redactar, en relació amb els afers italians, un text titulat *Del derecho sobre el ducado de Milán*. En totes dues obres podem veure com el seu pensament ja deriva cap a l'hispanocentrisme. Cal remarcar que la biblioteca que posseïa, així com havia ocorregut amb la del seu avi, també va patir una greu mutilació, en aquest cas durant la Germania, ja que fou saquejada pels agermanats.

Sobre els descendents de Mateu Malferit, fill i nét, disposam de documentació que al seu moment ens ha de permetre establir un perfil més acurat d'ambdós, però que ara mateix ultrapassa l'objectiu d'aquests ratlles. En una altra ocasió, però, seguirem la pista d'aquests altres dos personatges, a fi de completar aquesta nissaga tan important dins l'àmbit cultural mallorquí vinculat a la recepció de la cultura de l'Humanisme a l'illa.

4. CONCLUSIONS

A l'hora de parlar de les vies a través de les quals arribaren a Mallorca els corrents de pensament de signe humanístic ens hem de referir a la vinculació de determinats personatges i grups familiars amb el món itàlic de l'època. Un primer focus el constitueix la cort napolitana del rei Alfons el Magnànim, en la qual trobam la figura de Mateu Malferit, sens dubte l'illenc més destacat de tots. Un altre grup que estudiarem al seu moment són les nissagues de juristes. En el cas dels Malferit, els hem d'encabir entre tots dos, en el sentit que el pare fou membre de la cort napolitana i abans havia cursat estudis de dret, uns estudis que foren continuats pel seu fill i nét, els quals, alhora, també dugueren a terme una destacada activitat política. D'aquesta manera ens trobam davant una nissaga força interessant en relació amb el nostre interès a l'hora d'estudiar aquesta qüestió.

Per això caldria endegar un estudi de conjunt sobre el grup familiar dels Malferit. En aquest sentit ens hem plantejat la comunicació com un punt de partida

31. Barceló - Ensenyat, *Els nous horitzons*, ob. cit., p. 48.

per oferir-ne una visió integral, que confiam poder completar en un futur, en la mesura que sigui possible.

Aquest treball hauria de recollir de manera sistemàtica totes les referències conegudes sobre Mateu Malferit, ja que es tracta d'un personatge força ben valorat pels humanistes itàlics que el conegueren. En aquest respecte, se n'han publicat un nombre significatiu que, un cop exposades de forma ordenada i analitzades oportunament, ens acabaran donant una visió integral d'una figura cultural d'un relleu innegable. La documentació d'arxiu ja publicada i la que pugui ésser exhumada faran la resta.

Pel que fa als descendents, Tomàs i Pere Malferit, com ja hem dit, disposam d'un seguit de referències arxivístiques que no hem pogut exposar en un espai limitat com el que disposàvem ací. També, atesa la projecció exterior i hispànica de tots dos, cal escorcollar tant la bibliografia que se n'hagi fet un cert ressò com les fonts documentals externes de Mallorca. Tot plegat ens ha de permetre atansar-nos a un grup familiar de notable interès polític i cultural, el qual es va integrar bé dins el context humanista en què es va moure.

